

УДК 061.22:929-051 ОСТРОВСЬКИЙ В. (477.43/44) "1917/1921" (045)

Ю.В.Телячий

Просвітницька діяльність холмцака Володимира Островського на Поділлі (1917–1921 рр.)

У статті розкриваються сторінки біографії уродженця Холмщини Володимира Павловича Островського (1881–1950 рр.) на Поділлі в роки Української революції (1917–1921). Зазначено актуальність теми, причини замовчування імені В.П.Островського впродовж радянського минулого, простежено історіографію проблеми. Коротко реконструйовано його життєвий і творчий шлях Холмського періоду з часу народження, здобуття освіти, основ громадської, педагогічної, літературної роботи до початку Першої світової війни. Простежена біографія В.Островського в Чернігівський період. Характеризується його літературна творчість, видавнича, педагогічна, просвітницька праця у м.Вінниці в роки Української революції (1917–1921). Узагальнено результати роботи Володимира Островського на посаді інспектора вищого початкового училища Вінницького вчительського інституту, викладача приватної гімназії для дорослих, громадського діяча, організатора літературного та театрального гуртків, одного з перших в Україні шкільних кооперативів. Досліджено його внесок у створення перших підручників, посібників для загальноосвітньої школи, систематизацію етнографічних матеріалів Холмщини, розвиток української літератури революційного періоду. Аналізується особистий внесок В.П.Островського в українську культуру та освіту періоду української державності, простежується його життєва та громадянська позиція як патріота-інтелігента.

Коротко простежено його життєвий шлях після поразки Української революції впродовж 1920-х – 1940-х рр. у Польщі, на Волині, Прикарпатті.

Ключові слова: Володимир Островський, Холмщина, Поділля, революція, українська державність, просвітницька діяльність.

У період боротьби за українську державність 1917–1921 рр., у нелегкі часи революційного лихоліття, коли вирішувалася доля незалежності України кожний свідомий українець вважав своїм обов'язком прилучитися до справи національного будівництва в тій галузі, де міг принести найбільшу користь. Одним із когорти патріотів-інтелігентів, активних учасників культуротворчих перетворень революційної доби був уродженець Холмщини Володимир Павлович Островський (1881–1950 рр.) – громадський діяч, письменник, педагог, редактор, видавець.

Йому, як і мільйонам учасників, очевидців і свідків буремних подій першої половини ХХ століття, довелося перебувати в епіцентрі суспільно-політичного життя Холмщини, Поділля, Волині, Прикарпаття – українських земель, де судилося пройти терновою стежкою випробовувань, успіхів, невдач і героїзму. Упродовж тривалого часу в силу об'єктивних обставин різнобічні сторінки

біографії Володимира Островського не могли бути предметом уваги істориків, літераторів, краєзнавців як в Україні, так і в Польщі. Про нього в Україні заговорили лише аж із 1990-х років, хоча короткі довідки біографічного характеру містяться на сторінках енциклопедичних видань, підготовлених за кордоном за редакцією Є.Онацького (1962 р.) та В.Кубійовича (1966 р.) [1-2]. Варто зазначити, що одним із перших біографів В. Островського в Україні став М.Горний, котрий помістив біографічний нарис про нього в біографічному довіднику “Українці Холмщини і Підляшшя” (1997 р.) [3]. Ці починання продовжили М.Романюк (1999 р.), К.Завальнюк і Т.Стецюк (2008 р.) [4-5]. Популяризатором діяльності В. Островського на сторінках українського часопису Підляшшя “Між Бугом і Нарвою” (Польща) були Ю.Гаврилук, М.Горний, Ю.Телячий [6-8]. Загалом, незважаючи на наявні розвідки, сьогодні це ім’я недостатньо відоме широкому загалу громадськості, літераторам, педагогам, журналістам. Про нього навіть не існує окремого історико-біографічного нарису у “Вікіпедії”.

Один із найбільш яскравих, наповнених змістом етапів життя й діяльності В.П.Островського випав на буремні роки Української революції. Перед тим, як простежити його участь у справі національно-культурного будівництва 1917–1921 рр., доцільно, бодай коротко, висвітлити становлення особистості майбутнього літератора, педагога, громадського діяча. Народився він 6 (18) жовтня 1881 р. в с.Рейовка Холмського повіту. Його шлях до освіти був, як і у всіх дітей із бідних родин складним і тернистим – після навчання в місцевій початковій школі спочатку столярював, за підтримки місцевого священика готувався до іспитів до гімназії, працював учителем церковно-парафіяльної школи в с.Володимир. У 1898 р. юнак поступив до Холмської вчительської семінарії, по закінченні котрої вчителював у Томашівському та Холмському повітах, а з 1905 р. – у м.Варшаві. В 1911 р. В.Островський працював учителем “зразкової школи” при Холмській учительській семінарії. Із педагогічною діяльністю він поєднував посаду редактора газети “Холмская Русь”, на сторінках котрої й опублікував перші поетичні твори [3, с. 33].

У зв’язку з подіями Першої світової війни в 1915 р. гімназія була евакуйована до м. Сураж Чернігівської губ. [9]. Відомо, що в цьому місті він мешкав із батьком (1853 р.н.), сином Олегом (1914 р.н.) і вихованкою-сиротою Клавдією Зелінською (1903 р.н.). Тут йому довелося скласти повторні іспити на звання вчителя початкової школи, після чого Володимир Островський продовжував займатися педагогічною та літературною діяльністю. На Чернігівщині його й застали революційні події 1917 р.

Вже в березні він був переведений на Поділля, у м.Вінницю, де отримав призначення на посаду інспектора вищого початкового училища Вінницького вчительського інституту. Так розпочалися подільські горизонти життя Володимира Островського доби Української революції (1917–1921 рр.) – один із найбільш складних, насичених епохальними подіями періодів вітчизняної історії, коли вирішувалася доля нації. Осторонь складових державотворчого процесу не залишився й В.Островський, котрий знання та вміння сконцентрував у галузі

національно-культурного відродження як подільського краю, так і рідної Холмщини. “Прибувши до Вінниці, – за спогадами Р.Горака (м.Львів), – В.Островський поринає у громадське життя міста. Організовує український літературний та театральний гуртки, закладає першу в Україні шкільну кооперацію”, створює лікнепи, викладає у приватній гімназії для дорослих. Відчуваючи брак добрих підручників для школи, видає “Методику розв’язання арифметичних задач”, складає букварці для дітей, читаночки та різні саморобні підручники. Працює над упорядкуванням зібраного на Холмщині великого етнографічного та фольклорного матеріалу, пише велику працю “Життя Холмщини в її піснях”, які так і не встиг видати. Село за селом описує він пам’ятки архітектури, історії, робить величезний альбом фотографій тамтешніх церков із короткими, але дуже цінними коментарями. Дивовижним шляхом ці матеріали та фотографії церков, монастирів, котрі на сьогоднішній день зруйновані..., потрапили у фонди ЦДА УРСР у м.Львові, де й зберігаються” [5, с. 109], [10]. Відомо, що впродовж 1–31 серпня 1918 р. він був слухачем місцевих курсів українознавства, які тоді масово відкривалися по всій Україні, працював секретарем педагогічної ради при цих курсах [11].

Вінницький період був сприятливий для розкриття творчого потенціалу В.Островського як журналіста, літератора. Враховуючи набутий досвід, йому доручили редагувати одну з найпопулярніших серед місцевого громадянства газету “Шлях” – друкований орган товариства “Просвіта”, яка виходила впродовж 15 серпня – 21 грудня 1919 р. в часи Директорії УНР. На шпальтах часопису періодично з’являлися поетичні та прозові твори й самого редактора: вірші “Божевільні”, “Думка”, оповідання “Марта”, “Рідна земля”, “Коло церкви”, “Козак”, “Червоний шлях” та ін. [12-14]. Так, зокрема, в поезії “Божевільні” (31 серпня 1919 р.) автор протиставив гармонійному розвитку природи жорстокі реалії громадянської війни в Україні, жахіття більшовизму:

...Природа.

Втома з тугою в обіймах могильних

Плачуть що-дня над труною життя.

Доля кривава для жартів безцільних

Сіє усюди зерно небуття.

Жахом червоним пілляні хатини.

Жорстокість, помства втопились у крові,

Мир світлоокий з країни відлинув.

Нарід благає спокою, любови.

Люде. А! Вам спокою?

Нам бою, ще бою,

Нам трупів гниючих,

Зсинілих, смердючих,

Пожеж нам і крові...

У своїх творах автор порушував тематику гіркої долі земляків-переселенців із охопленої війною Холмщини, героїзм захисників української державності,

жорстокість і свавілля більшовиків. У статті “Місія кооперації” В.Островський акцентував увагу на актуальності розвитку кооперативного руху, стверджуючи, що саме кооперативні товариства повинні взяти на себе опіку справами розвитку освіти, промисловості, сільського господарства, охорони здоров’я та ін. [15].

Після встановлення влади більшовиків на Поділлі наприкінці 1920 р. він ще деякий час працював на посаді завідувача учбової секції Вінницького повітового відділу народної освіти. В його службовій анкеті для слухачів школи українознавства при Вінницькому гарнізонному клубі зазначалося, що з 5 лютого 1920 р. В.Островський перебував на службі в радянських установах, але “...в партійній роботі не брав участі, по поглядах соціаліст” [5, с. 110-111].

Однак його громадянська позиція патріота-інтелігента не могла прийняти радянську владу з більшовицькими догмами, що й спричинило еміграцію до Польщі. Впродовж 1921–1945 рр. він жив і працював у м. Варшаві, Луцьку, Холмі, де активно займався видавничою, журналістською, музейною, громадсько-політичною діяльністю. Цьому повною мірою сприяв життєвий і творчий досвід, набутий уроки Української революції під час вінницького періоду біографії.

Доля розпорядилася так, що дитинство та юність, становлення особистості Володимира Островського як педагога, редактора пройшли на батьківщині, на Холмщині; культуротворча, літературна діяльність у роки Української революції (1917–1921) – на Поділлі; журналістська, видавничка, музейна, громадсько-політична робота в 1920-ті – 1940-і рр. – знову на території Польщі, в т.ч. на Волині; заключний етап життя, після депортації в ході операції “Вісла” (складовою котрою стало повернення до педагогічної праці), судилося провести на Прикарпатті, в м.Івано-Франківську, де 7 квітня 1950 р. за не до кінця з’ясованих обставин і завершився його земний путь [16].

Вищезазначене спонукає до створення повної біографії В.П.Островського, адже в його серці до останнього подиху жили любов до обкраденої Холмщини та мрія про незалежну Україну.

Список використаних джерел та літератури

1. Онацький, С. Островський Володимир / С. Онацький // Українська мала енциклопедія. – Буенос-Айрес, 1962. – Книжка X: літери Ол-Пер. – С. 1255.
2. Островський Володимир // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Видавництво “Молоде життя”, 1966. – Т. 5. – С. 1899.
3. Горний, М. Українці Холмщини і Підляшшя. Видатніші особи ХХ століття / М. Горний. – Львів, 1997. – С. 69-73.
4. Островський Володимир Павлович // Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1999. – Вип. 6. – С. 394.
5. Завальнюк, К. В. Червоний смерч над Поділлям / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. – Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2008. – С. 108-111.
6. Гаврилюк, Ю. “Князь Данило робив широко своє руське діло!” / Юрій Гаврилюк // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 6 (94). – С. 35-38.

7. Горний, М. Володимир Островський: письменник, редактор, видавець / М. Горний // Над Бугом і Нарвою. – 2001. – № 3 (55). – С. 33.
8. Телячий, Ю. З Холмщиною в серці. Культуротворча діяльність Володимира Островського в роки Української революції (1917–1921) / Ю. Телячий // Над Бугом і Нарвою. – 2014. – № 3 (133). – С. 36–37.
9. Островський Володимир Павлович // Українська журналістика в іменах. – С. 394.
10. Островський, В. П. Методика розв'язування арифметичних задач: для вчителів нижчих шкіл і вчительських семінарій / В. П. Островський. – Вінниця: Вид-во товариства “Просвіта”, Нова друкарня, 1919. – Вип. I. – 79 с.
11. Островський Володимир Павлович // Українська журналістика в іменах. – С. 394.
12. Островський, В. Божевільні / В. Островський // Шлях. – 1919. – № 13. – 31 серпня.
13. Островський, В. Думка / В. Островський // Шлях. – 1919. – № 16. – 4 вересня.
14. Островський, В. Марта / В. Островський // Шлях. – 1919. – 1 жовтня.
15. Островський, В. Місія кооперації / В. Островський // Шлях. – 1919. – 9 листопада.
16. Завальнюк, К. В. “Як на вільне, на радісне свято...”. – Ч. 1: Українська поезія доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. – Вінниця: Видавництво-друкарня “Діло” СПД Данилюк В. Г., 2007. – С. 469-470.

Yurii Teliachyi

Educating Activity of Kholm region dweller Volodymyr Ostrovskiy in Podillia Region (1917–1921)

The pages of biography of the native of Kholm region Ostrovskiy Volodymyr Pavlovych (1881–1950) in Podillia region during the years of Ukrainian revolution (1917–1921) have been revealed in the article. The relevance of the topic, the reasons for ignoring of the name of V.P.Ostrovskiy during the Soviet past have been mentioned, historiography of the problem has been traced. His life and creative path of Kholm period from the moment of his birth, getting education, bases of social, pedagogical, literary work before the First World War has been briefly reconstructed. The biography of V.P.Ostrovskiy during the Chernihiv period has been traced. His literary, publishing, teaching, educational work, in Vinnytsia in the years of the Ukrainian revolution (1917–1921) has been characterized. The results of Volodymyr Ostrovskiy's work in commission of inspector of higher primary college of Vinnytsia teachers institute, teacher of the private gymnasia for adults, public figure, organizer of literary and theatrical societies, one of the first in Ukraine school cooperatives. His contribution into the creation of the first textbooks, manuals for general educational school, systematization of ethnographic materials of Kholm region, development of Ukrainian literature of pre-revolution period has been studied. Personal contribution of V.P.Ostrovskiy into Ukrainian culture and education of the period of Ukrainian state has been analyzed, his life and civic position as a patriot-intellectual has been traced.

His life path after the defeat of Ukrainian revolution during 1920-s – 1940-s in Poland, Volyn', Carpathian region has been briefly traced.

Keywords: Volodymyr Ostrovskiy, Kholm region, Podillia region, revolution, Ukrainian state, educating activity.

Ю.В. Телячий

Просветительская деятельность холмщак Владимира Островского на Подолье (1917–1921 гг.)

В статье раскрываются страницы биографии уроженца Холмицины Островского Владимира Павловича (1881–1950 гг.) на Подолье в годы Украинской революции (1917–1921). Указаны актуальность темы, причины замалчивания имени В.П.Островского в продолжении советского прошлого, указана основная историография темы. Кратко реконструирован его жизненный и творческий путь Холмского периода со времени рождения, получения образования, основ общественной, педагогической, литературной работы до начала Первой мировой войны. Воспроизведена краткая биография В.Островского в Черниговский период. Характеризуется его литературное творчество, издательская, педагогическая, просветительская работа в г.Виннице в годы Украинской революции (1917–1921). Обобщены результаты работы Владимира Островского на должности инспектора высшего начального училища Винницкого учительского института, преподавателя частной гимназии для взрослых, общественного деятеля, организатора литературного и театрального кружков, одного из первых в Украине школьных кооперативов. Исследован его вклад в создание первых учебников, пособий для общеобразовательной школы, систематизацию этнографических материалов Холмицины, развитие украинской литературы революционного времени. Анализируется личный вклад В.П.Островского в украинскую культуру и образование периода украинской государственности, прослеживается его жизненная и гражданская позиция как патриота-интеллигента. Коротко исследован его жизненный путь после поражения Украинской революции в 1920-х – 1940-х гг. в Польше, на Волыни, Прикарпатье.

Ключевые слова: Владимир Островский, Холмицина, Подолье, революция, украинская государственность, просветительская деятельность.

Одержано 3 червня 2014 року